

Enbart brev V Heikel 1919

Hanna Victoria Gullstrand (27 maj 1883 - 20 maj 1919), gift m Gunnar Gabriel Heikel (30 juni 1880 - 5 maj 1919) dr. ingenjör (examinerad doktor i kemi i Hannover, dec 1904). Förlovade 1903. Gifta den 24 december 1905 i USA¹. Hemkomna till Norden i slutet av 1908. Victoria hade namnsdag i Finland den 25 februari. Utskrivna av Ulla Wikander

Vasa 29 jan 1919

Käraste syster! Jag var så hjärtligt glad för ditt brev, ditt långa rara avsent 9.1. med så många småbilder från ditt hem. Fortsätt nu att meddela dig så där och vi komma snart igen i den förtroliga syskonkontakt, som jag så saknat på sista tiden. Jag har nog igenom allt vetat och känt att om och när vi träffas vi skulle känna hela vår syskonkärlek orubbad, men jag skulle aldrig vilja att tiderna däremellan skola gå förlorade. Nu ha vi ju ännu ett gemensamt, moderskänslan för barnet. Här har två mödrar, ännu mer två systrar, ousinliga samtalsförråd. Måtte nu er lille pys få vara frisk. Du vet inte vad ängslan man kan ha för de där häftiga barnsjukdomarna. Dem har jag så ofta lidit med. -

Jaså, det heter ren att du inte tror ni kan komma hem i sommar. Jag tänkte att det var alldeles säkert att ni for. Det var tråkigt. Sannt du säger, att planer för så långa tider framåt så lätt korsas i ens beräkningar. Skall det månne inte snart bli möjligt att på samma enkla sätt fara genom Belgien och Tyskland? Hör att Torsten far över England. - Antagligen blir det ingen resa för oss heller hem i år². De största barnen, Armas och Inga, skulle jag bra gärna unna att få vara i Skåne, någon mån/ad/. Armas t ex hos Martin och Amanda, Inga hos Kristin. Mot betalning förstås. Men - vem skulle ta dem med sig. Blir väl att vi hyr någon skräpig villa här i närheten och lever nomadliv. Inte just i min smak. Men det får ju gå. Einar³ prata så om i fjor, att atm/instone/ han skulle komma till nästa sommar. Huru gärna skulle jag då ej vilja att han kunde ta mor med sig. Det skulle kunna gå så bra med att arrangera med

¹ Se brev nedan daterat den 19 november 1915 för datum. UW vet inte var och under vilka omständigheter de gifte sig och inte heller när de, var för sig och Gunnar först, reste över eller med vilken båt. Det går kanske att ta reda på?

² Victoria var gravid och troligen redan i tredje månaden. .

³ Victorias bror Einar.

en riktig sköterska från Malmö till far, men – han låter aldrig och mor kan då aldrig förmås till det. Nog är hon så sällsynt uppoffrande och försakande för far att därför går hela hennes liv, varje hennes stund. Tex de raderna i hennes brev, att först efter 9 på kvällen sen hon lagt far och dratt en 6 – 7 ggr i lakanet m m har hon tid att titta i tidningen eller någon bok. Tänk dig bara in i de där 6 – 7 gångerna! Huru länge skulle vårt tålmod räcka?

Roligt Torsten kommer hem till dem någon vecka. Men lite orolig är jag igen för hans planer. Har han någon plats att fara till? Kan han alls engelska? Har han någon reskassa och lite däröver? Varför for han inte direkt från P/aris/ ? Så stor tids- och penningbesparing det vore. Vi känna tyvärr numera ej en ända i New York som han kunde ha nytta av. Måtte hans optimism visa honom rätt och han snart lyckas få god trygg anställning. Det kan vara rysligt svårt att kämpa sig fram i A/merika/. Är det riktigt allvar med hans franska flicka? Tror du hennes kärlek är stark nog att uthärda försakelser, alla svårigheter, att vänja sig vid annat kargare klimat, språk, seder, kallare folkslag m.m. Har hon plats nånstans? Fattig stackare väl som Tottapågen själv? Ja, vet du, nog är det det rättaste att undvika allt tal om politik. Det skulle jag också gjort och aldrig hade jag till honom skrivit något dylikt. Antagligen var det något brev till dem därhemma, som sänts vidare, vilket upprört honom. Allt nog, han skrev flera brev där han väldeliga klandrade mig tills jag slutligen vart en smul arg och besvarade per omgående i samma anda. Det var onödigt. Vi ha inte levat under samma förhållanden, ha inte samma syn, ej ens mildrande omständigheter som gjorde att vi förstode varann; till ex. hela eländet sett från kvinno synpunkt. Du och jag, är jag viss om, skulle aldrig framkallat hos varann någon oförsonlighet och oförståelse även vid djupt resonemang.

Jag tycker att när jag engång kunnat muntligen och skriftligen i samförstånd tala med Ellen Key, den stora neutrala, mycket mer entent än tyskvännen, freds och människovännen, då må väl vår, G-rs och min syn, på det som hänt och sker ej vara så rysligt snedvriden. Att jag kanske den första grymma röda tiden var för het och ensidig och intolerant må nog dem som levat under liknande förhållanden tillge mig. -

Ja, mycket, mycket vore att med er båda få tala. Jag ville att ni en gång skulle komma hit och erfara en bråkdel av vad vi erfarit, sett det vi sett. Det bleve ej alls detsamma om vi träffades i Sverige fast mycket lyckligt och intressant vore ju också det. Du tycker jag hörs vek och känslig. Jag tror inte vekhet hör till mitt väsen. Tycker själv, vet du systemin, att jag ibland är så rysligt hård och elak. De barnastackarna,

nog får de såna skaller ibland. Nog är jag så trött och irriterad ibland av allt vad som hänger över mig att jag inte kan vara lugn och avvägd och tålig som man borde. Därtill inga vänner, inga nöjen, inga egna, som skulle ersätta en lite för mödor och allt det ödestunga allvar, som vilar över allt här i landet. Känslig är jag nog för allt som sker, men tung och allvarlig och gammal har jag blivit. Har tyvärr fått så rysligt litet av mors glädliga lynne, så mycket av fars inbundenhet. – Men vad kan det hjälpas. –

Vet du, för en tid sen fick jag ett så underligt brev av Helmer⁴, där han tillstår att han allt ännu går och tänker på Amanda. Att hon blev och är för alla tider hans kärleksupplevelse, som ingen kan uttränga. Och så vill han på allt vis försvara - för mig och sig själv - varför han inte kunde handla annorlunda. Han var så sjuk då, hans diet skulle kostat så mycket m.m. Och Amanda skrev till mig att hon vill inte fara hem till mor och far för att på intet vis beröva Helmers hustru hennes plats hos far och mor. Ja, moster H⁵. har ju jämt sagt att A/manda/ går och sörjer för H ännu. Nog är sånt av helskote. Jag skriver så förståndigt jag kan till dem båda + Helmer varnade jag för att ge näring åt sådana tankar nu längre då han ändå har en så utmärkt god och förständig fru som gör allt för honom, och är värd alla hans tankar och omsorger. - -

Hör du Lippa, skulle inte du vara snäll och köpa någon fiffig spetskrage till mig och sända som rek, litet paket el d. Fru Caj/ander/ får allt emellanåt små sändningar, som alla komma fram. Hon fick just en sån där stor, av tyll eller liknande att dra på som väst och sen faller ut över blusen. Allt är så dyrt och fult här. Tack så hjärtligt för sidenet du ger mig. Jag behöver det nog till en blus. Tror ej jag köpt en ända blus under kriget. Vitt tvättsiden kostar här 75 Mk metern. När du kommer hem en gång skall jag be dig köpa en färdig fin sidenklädning, 3-4 blusar o.d. jag behöver. Har en 3-4,000 Mk som jag skall begagna till kläder. Skall genast sända dig pengar om du vill sända mig. Ett tunt t ex crepe de chine vore ej heller så tungt att sända eller ett par handskar. De tygerna du sände mig för en 3 år sen har jag ännu till bästblusar. Då förstår du. Breven går ju rätt fort nu igen. 3 veckor hade ditt tagit. Skriv nu snart igen. Sände häromdagen hem 210 Mk som du ju skänkt Torsten. En 5-6 Mk lät jag stå kvar, så inte boken dödades. – Här var ju stor fest den 28⁶ årsmindet av befrielsekrigets början. Landshövdingen hade stor frukost för över 30 personer. G-r var där. Jag såg på det hela genom nyckelhålet och fick nog god mat sen. Där var landets förnämsta militära män börjandes

⁴ Victorias bror

⁵ Helena Gullstrand

⁶ 28 januari alltså -

från Mannerheim. 11 generaler tror jag var där, ministrar m.fl. Nu kom gamla Maja. Måste gå och ta emot henne och bjuda henne på vad huset förmår. Vivi har plats på länsstyrelsen och har 500 Mk i mån.

Varmt innerligt hälsad av oss alla. Eder Va. Porträtten hade jag nog förut, sänd snart av din pojke och din man och hem.

+++

Den 23 april 1919 for Gunnar Heikel till Helsingfors för sitt nya arbete (som vad) hos A B Allmänna Lagret.

/I följande brev planerar Victoria och Amanda /kusin i Skåne, troligen Jacobsson// för att Amanda ska komma till familjen Heikel i Helsingfors till hösten. Hon ska vara sällskap åt Victoria och hjälpa till med alla barnen. Victoria var ännu en gång gravid. Men innan dess skulle de större barnen över sommaren komma till sina släktingar i Skåne//

Vasa 22 april 1919

Du kära rara Amanda!

Först nu fick jag ditt brev och en bättre påskglädje kunde jag inte vänta mig. Ack, vad ni är snälla! Jag sitter här med tårar i ögonen och är bara så glad över alla dina hjärtegodas ord. Du ska veta man är inte för bortskämd här med uppoffrande oegennyttiga människor. Du "kommer nog säkert", säger du. Du vet inte så du då gör mig en oersättlig tjänst. Jag tycker det är som om jag fick hit en bit av mitt kära Skåne, och då kommer jag aldrig att ha hemlängtan mer. Och alla somrar far vi förstås sen hem med alla ungarna. Du vet ju att vi flyttar till Helsingfors till hösten, så vitt nu Gunnar trivs med sin nya tjänst. Då blir det ju så lätt att slippa över Ålands hav och på tåget hem. Skulle jag nu varit "normal" i sommar⁷ skulle jag säkert ha hyrt en liten stuga i Falsterbo och packat in alla barnen och farit iväg. Men nu – sitta här ensam och övergiven. Det blir en trist tid för mig, men måste ju överkommas. Jaså, Martin går då på allvar med giftastankar. Måtte han få en bra hustru, så god som han själv är. Men jag hoppas hans känsla leder honom rätt. Jag tycker att du inte talar om våra planer förrän de närmar sig förverkligande för dina föräldrar och moster Helena. Jag är inte säker på att de inte skulle försöka att göra det om intet, eller åtminstone/ se en sådan resa i mörkt och jag vet att du är ganska vek och mottaglig för inflytande. Nog ska vi vara så snälla mot

⁷ Victoria är gravid igen – framkommer senare också.

dig. G-r tycker så mycket om dig och du vet huru styvt jag hållit på dig i alla tider.

Barnen ska du få se äro nog snälla, så nog kommer du att tycka om dem. Men nog vill vi betala för dem i någon form. Armas är en väldig storätare, kom ihåg att du breder smör åt honom och lagom med kött ska han ha. Inga fråsserifasoner får tillåtas honom. Men nog begriper du att vi känna det bättre om vi få betala åtm. för maten. Allt besvär, all tillsyn få ni ge gratis ni rara människor. G-r får 30 000 Mk i lön och med de om ock ej så stora besparingar vi ha, reder vi oss utmärkt.

Du får förstås ett eget rum för dig, som jag ska pynta så fint till dig. Min gamla präktiga jungfru kommer med oss till H-fors. Hon är ett praktexemplar. /Jag är bara så rädd nån karlsnok ska knipa henne från oss. Skynda nu på Martins bröllop, min välsignelse ha de ju för ju hellre så kanske du kommer hem med barnen i aug. eller sept. Hoppas nu de få pass.⁸ Ha nog sökt för dem och för G-r på en vecka att fara med dem till Sth. Därifrån telegraferar han antagligen till Helmer, som möter dem och far hem med dem. Mor far nog sen upp med pågen /dvs Armas/ åtm/instone/ till er. Tänker han inte har ro i kroppen innan han kommer dit. Han måste ha sysselsättning om han skall trivas. En blåvit sommarkostym måste jag be dig köpa tyg till och låta sy eller köpa färdig. Här finns inga tyger att få. Tänk dig jag har sen en månads tid sprungit i alla affärer för att köpa vit madapolam. Omöjligt att få en decimeter, tills fabrikerna få bomull och igen kunna sättas igång.

Här är ett elände. Mat få vi allt vi önskar fastän dyrt. I går festa vi väldeliga. Efter en ordentlig påskäggrukost, var vi bjudna till landshövdingens på kaffe med finfina äppelbakelser m m. Hade så slakten här på middag med spenatsoppa, skinka och memma, en märkvärdig sötebrödsefterrätt de ha här. Just när vi voro mätta och glada, måste vi på visit till polismästarens. Trodde det skulle bli en enkel kopp kaffe. Jo, jag tackar, stor supé, med de mest konstiga rätter på ryskt manér, frun är ryssinna. Hon bara vältrade mat på våra tallrikar. Du må tro vi riktigt våndades till sist. - -

I kväll reser G-r. Det blir trist. Kanske kommer han inte hem förrän pingst, då han kanske far med barnen/alltså till Stockholm – varifrån de ska åka tåg till Skåne//. Jag skall i veckan skriva till Kristin och tacka henne för det hon vill ha barnen dit också. Om du nu lyckas med några fotografier, så skicka prov på dem. Du ämnar väl inte stanna vid klåparstadiet. Hälsa Signe så hjärtligt. Roligt du har henne. Ack, den

⁸ Tydligt planeras att Armas och Inga ska skickas till Skåne medan Victoria blir kvar hemma. Hon – antyds i ett senare brev – är gravid igen och det är nog därför hon inte reser med. Amanda och Martin är kusiner till Victoria, syskon som bor tillsammans i Trää: heter Jacobsson i efternamn. Sen är planen att Amanda kommer med barnen tillbaka till Finland efter sommaren och alla ska bo tillsammans i Helsingfors.

som fick vara samman med er nån gång! Jag leds här så djäklit ibland. – Tänk du Lippa funderar på att komma till i sommar och jag får inte träffa dem. Måne hon skall komma sig opp till dig i vår. Föga troligt. Konstit så gammalt folk bli rädda för resor. Skriv nu snart på det här, så jag får se ni inte ångrar er varken i det ena eller andra. Gunnar hälsar er båda kära kusiner så hjärtligt. Vi ska opp och dricka kaffe hos svägerska Vivi nu. Din vän och kusin Victoria.

I andra kanten: Kära kusin! Hjärtligt tack för löftet att Armas och Inga få komma till Er i sommar. Mätte nu bara passfrågan klareras. Mycket välkommen är du till oss när som helst. Nog tror jag du skall trivas med oss. Många hälsningar från Gunnar

Kant på första sidan: Kortbrevet fick jag nog, tack, men du skrev inte alls om att du kom hit.

+++

Onsdagen den 23 april 1919 for Gunnar till Helsingfors Strand, Påskhelgen, 1919

Goda Fru Doktorinna! Varmt tack för ett länge sedan bekommet litet brev, däri Ni ville veta hur det stod till med E. K.! Just då stod jag i begrepp att företa en ett par veckors resa till Stockholm, där jag var mycket upptagen och efter min ankomst tillbaka till Strand har jag haft rätt mycket arbete för mig, men varje dag har jag haft ont samvete för att jag ej låtit Er veta lite om den som vi hålla så mycket av. Hon blev som sagt sjuk om jul (säkerligen var det av den s. k spanska sjukan) och var ej återställd då hon i mitten av februari reste till Stockholm. Hon ville nämligen upp för att vara till tröst och hjälp för Richard Berghs efterlevande hustru, som sedan ett par år varit helt sängliggande av en plågsam sjukdom. Från Sthm. reste E. K. till Göteborg, där hon också ville trösta sjuka och sörjande vänner. Vidare for hon till Lund, för att hålla ett i flera år utlovat föredrag. Ehuru själv modlös och långt ifrån frisk talade hon dock så, att åhörarna kände sig styrkta och hoppfulla. Jag har från flera personliga vänner som voro med, fått hänförda brev om vilket djupt intryck hon gjorde. Efter fem veckors bortovaro kom hon åter hem, betydligt friskare och gladare än då hon reste. Och nu tycks hon vara alldeles kry, gläder sig åt den härliga vår vi nu ha (i naturen) – här är alldeles blått av blåsippor som blomma runt om Strand – och gör långa fotvandringar nästan varje dag. – Ett roligt besök hade vi nyligen, finskan Hagar Olson, förf. till boken "Själarnas ansikten"⁹, vilken bok både E.K. och jag tycka så mycket om. –

⁹ Hagar Olsson (1893-1978) utgav *Själarnas ansikten* 1917. Det var hennes andra bok, vad jag kan förstå.

E.K. håller nu om kvällarna på med att högläsa Ernst Algrens böcker¹⁰, som kommit i ny uppl. Vad de äro givande! Många varma hälsningar från Strand til herrskapet Heikel genom tillgivna Malin B.

Kära Viktoria Heikel, här våras men – den röda nalkas oss och reser sig redan hos Er. Så glad kan ingen vara fast berget nu blånar av sippor och backen av krokus. Ack, må Ni ha det gott. Spanska sjukan har rasat här som hos Er och jag vet huru svårt Ni ha det i Finland ännu! Nog blir det ljusare en gång – om ej Europa självmördar sig. Hälsa maken från Eder Ellen Key.

/Odaterat brev, som måste skrivits i början av maj 1919, på tåget – se texten – från Vasa till Helsingfors. Den 1, 2 eller 3 maj. Gunnar Heikel har blivit sjuk i spanska sjukan i Helsingfors och dog där måndagen den 5 maj./

Kära kusin Amanda! Det här bör du få ändast ifall det olyckliga hände att Gunnar och jag skulle dö bort från barnen. Jag ser lugnt i vitögat den möjligheten. G-r får antagligen efter doktors ord igår lunginflammation. Jag sitter just på tåget för att fara ner och vara hos honom. Spanskan är smittosam; jag kanske mera mottaglig under mina omständigheter. Vi kunna dö båda. I det fallet, vill du komma och överta vården om barnen, bli deras fostermor? Jag har så klart för mig att ingen skulle kunna göra det så uppoffrande, så kärleksfullt och ömt med bevarandet av vårt minne, som du. G-r och jag har talat om den möjligheten och vi vill båda att barnen skulle växa stora under varanns uppfostran och inre sammanhållning. Inte spridas till aldrig så goda och välmenande släktingar. Finge de en god kvinna, som uppehöll hemmet, skulle nog den efterlämnade egendomen förslå till deras uppfostran. G-r har talat om minst 7 – 8 tusen årliga räntor, även om aktierna måste säljas med förlust, och i synnerhet när tiderna bli normala igen bör det förslå till dem. Du skall ha ordentlig lön och jungfru. Förmyndarskap blir väl ordnat på något sätt. Dör Far kommer väl mor till barnen. På somrarna kunde ni nog alla fara till Skåne. Deras svenska härstamning bör hållas levande för dem. Om de leva tills de bli stora får de sedan själva välja vilket land de vilja tillhöra, sin mors eller sin fars. Svägerskan Vivi är dig nog till hjälp med mycket, om hon också ej har den husliga och moderliga läggningen, att hon orkade ta över ansvaret för dem. Sparsamt och anspråkslöst har de hittills levat om de ock fått delta i sina jämnårigas nöjen. De skola nog

¹⁰ Ernst Ahlgren, stavat Ernst Ahlgren, är pseudonym för Victoria Benediktsson (1850-1888). 1918 kom många böcker ut av henne: *Samlade skrifter* Band 1: *Från Skåne. Folkliv och små berättelser*, kom i ny upplaga och *Samlade skrifter* Band 4, *Fru Marianne* kom också. 30 år efter hennes död!

visa dig, huru mamma och pappa ville att de skulle ha det. Jag har nog varit sträng och många gånger otålig och hård, men deras bästa har jag alltid därmed haft för ögonen. Älskat oss ha de säkert alla gjort, var på sitt sätt. Deras naturer skall du snart känna. Ingen av dem har mig veterligen någon så dålig sida att jag särskilt skulle be dig iaktge den. De äro rara och tillgivna och skall säkert så börja hålla av dig, att du skall känna rikt innehåll av livet även om du finner ansvaret tungt och prövande. Naturligtvis skall du aldrig känna dig bunden av denna min innersta önskan. Förblir Martin ogift, eller du själv gifter dig, måste de få någon annan god allvarsam människa i huset. Men om du står fri och obunden av sådana hänsyn, vore inte detta en stor rik livsuppgift, där du skulle känna att din naturs ädlaste gåvor komme till användning och välsignelse? Jag vill inte nu skriva mer. Det känns dock så tungt. Jag hoppas ju att vårt lyckliga hemliv skall få fortsätta utan någon dödens obegripliga intrång. Din alltid med stor tro på din godhet tillgivna kusin Victoria.

+++

/Gunnar Heikel (1880-1919) dog den 5 maj 1919 på Eirasjukhuset i Helsingfors i sviterna av spanska sjukan./

"Wasa den 6 maj 1919.¹¹

Kära och vördade Ellen Key!

Då jag nu skriver till Eder är det av en mycket beklaglig anledning, nämligen för att meddela den sorgliga nyheten att doktor Gunnar Heikel är död. Han dog igår kväll i Helsingfors, i spanska sjukan.

Han hade helt nyligen – antagligen endast för en 10 – 14 dagar sedan – tillträtt en ny tjänst där och föll nu offer för den hemska sjukdomen, som de senaste två månaderna härjat svårt i H:fors, men nu synes vara i aftagande. Dr Heikel lär ha uttalat oro för att bli sjuk och nu gick det så här sorgligt. Doktorinnan fick för några dagar sedan telefonbud att komma dit och reste genast. Familjen skulle antagligen i vår eller höst flyttat dit – jag har ej träffat doktorinnan sedan denna förändring blev påtänkt, har endast hört av andra. Jag antar dock att doktorinnan och barnen nu stannar här och att doktorn kommer att begravas här, ty i H:fors är det mycket svårt att få grav annat än i det långt utanför staden belägna Malm – också en form av brist, karaktäristisk för denna tid. Detta dödsfall är mer sorgligt än ord kunna utsäga, isynnerhet som ju

¹¹ Ellen Keys arkiv L 41: 59: 3 (61-62ff) KB Sthlm/ fler brev på KB från Agda Salin till Ellen Key finns och Victoria Heikel hade viss kontakt med henne just genom att de båda skrev brev till Ellen Key/

doktorinnan inga egna har här. Doktors mor lever visserligen men hon har i mer än ett decennium till följd av nervlidande varit en plåga för sig själv och andra. Och henne går döden förbi!

Som jag nämnde har spanska sjukan kräft många offer i H:fors, 100 till 200 i veckan, de senaste tre veckorna dock mellan 40 och 100. Här i Wasa hade vi under april månad 120 sjukdomsfall, de flesta lindriga, endast 4 fall dödlig utgång. Öfriga delar av landet ha även gått tämligen fria; i höstas härjade sjukdomen rätt svårt på många ställen på landet. Man får ju hoppas att med inträdandet av varmare årstid epidemien skall upphöra.

För närvarande ha vi så ovanligt varmt att vi vänta bakslag varje dag. En stark ostlig vind har också kört isen ut till havs, ungefär åtta à tio dagar tidigare än vanligt. Men ingen sjöfart höres av, ty inga varor finnas ju att frakta. Det som hittills funnits, nämligen spannmål, det äro vi mer tacksamma över än jag kan beskriva, ty det såg före jul så mörkt ut. Hade ej Mannerheim lyckats utvärka livsmedel då så hade gravarna i vårt land räknats i detta nu i många tiotusental; vi skulle haft det som man har det i Petersburg. Och gravarna äro redan nu alldeles för många också här.

Nu måste jag sluta med en varm önskan om en vacker vår och en god sommar på Strand.

Eder tillgivna

Agda Salin" /Brändö/

Vasa 13/5 1919 kl 10 e m /skrivet åtta dagar efter makens död/

Käraste Föräldrar och syskon!

Jag vet huru tungt också ni alla känner med mig dessa tider. Det gör mig så ont om er. Min sorg är min, och jag bör bära henne heter det, men nog känner jag ändå huru det hjälper och bär mig att ni alla, mina kära, liksom G-rs syskon och alla goda vänner här visat mig det största deltagande dessa gränslöst tunga tider. Jag borde ju skriva er i följd alla dess rysliga dagars förlopp, men jag kan inte fatta mig därtill ännu. Ni får nöja er med några rader. Jag har haft så mycket nödvändigt att nu kasta mig i dessa dar. Einar¹² varit här. Han reste i kväll. Vivi är här nu. Snart är jag ensam med barnen och mina tankar. Jag är frisk till kroppen. All min egen själviska otillfredsställelse har vikit för ett större lidande, sagnandet,

¹² troligen Einar Heikel.

sorgen, och alla tunga förebråelser för alla de gånger man brustit mot sitt livs älskade. Men varen dock lugna för mig. Jag överlämnar mig inte åt veklig klagan. Jag kan redan nu se framtiden lugnt an, jag skall så långt min förmåga räcker vara både far och mor. Kanske, och det vill jag, skall jag lära mig att tyst i mitt innersta, osedd för barnen stackare, och andra bära min sorg. Det vet jag att Gunnar skulle vilja. Och så går kanske livet tills man får återförenas.

Jag ville så gärna dött med honom, men jag skall nog kunna leva också, för honom, och hans barn, också det lilla som kommer, skall jag nog ha kärlek och kraften till. Måtte det bli friskt, så myckna själsskakningar det varit med om. Jag är så lycklig att G-r fick dö utan att inse vidden av hela känslan att lämna detta – trots-allt – härliga liv – så länge vi hade varann, och bedrövelsen att lämna oss. Döden var svår. Men läkaren försäkrade att den var medvetslös. Han fick täta morfininsprutningar. Ni ser här vad tidningarna säga. Deras minnesord är rörande goda. Men han är värd vart ord. En härlig människa var han. – Mor, det lättar att gråta. Mor finner kanske lättare än jag tröst i Guds ord. Nog kommer jag – vill jag hoppas – igenom de närmaste månaderna utan att mor kommer. Oändligt kärt vore det mig, men känner mor det omöjligt så bliv hos far. Resan kan vara för tung och ansträngande vid mors ålder. Jag är ung och bör ha krafter. Vivi och Frida hjälpa mig och äro här dagligen. När jag sen kan skriver jag oftare och då ska vi känna, också genom avståndet, hjälp och tröst av varann. Min ekonomi skall ej oroa er. 20,000 lifförsäkring får jag strax. Har nog, om jag ville sälja aktierna, en 120,000 Mk. Räntorna förslå nog väl till oss, med min sparsamma natur. Mycket mera kan det bli om det blir goda tider. Jag har redan nu övertagit vissa G-rs affärer och korrespondens. Ingen oro i det fallet. Jag skriver detta för att ni i den vägen skola vara bekymmersfria. Barnen sakna och sörja sin gode pappa, men glömma däremellan allt sådant och leva sitt liv bekymmersfritt. Jag sitter hela tiden och ser på G. b¹³. och hans blick säger mig att så ville han att jag skulle fortsätta livet. Einars telegram¹⁴ är mig omöjligt att besvara. I morgon först kanske har ni mitt brev. Jag ville så trösta bort mors och fars tårar. Jag har ju så härliga rika minnen att leva på. Sen sänder jag er hans sista brev, om jag kan avstå det, och trösteord jag fått. Sänd det här till syskonen. Orkar ej skriva mera till dem. Jag skall känna allt ert deltagande tacksamt och hjälpande. Er djupt sorgsna men dock om framtiden hoppfulla dotter och syster, Va.

Strand, Alvastra 16/5 1919

¹³ Gunnars bild?

¹⁴ Är nog Victorias bror.

Till Viktoria Heikel!

Kära – ack orden äro skamlösa inför Eder sorg. Det är bara för att så sakta stryka Edert huvud jag kommer. Gråta kan Ni nog ej ännu. Men Ni ack, kommer kanske att kunna det – det meningslösa är först något man förstenad stirrar på, oförstående. Och dock, det var nåd i ödet i nutidens Finland att få dö av sjukdom med sin älskade vid sin sida! Då jag nu minns Er båda i fjol – hur gott att kunna minnas Er båda – minns jag min allt underliggande tanke: " huru under dessa tider – skall denna lycka kunna leva? Skall ödet verkligen skona dem? Dessa två undantagsmänniskor? Och när nu den goda Agda Sahlin skrev fick jag det fasansfulla svaret på denna undran. Ack, ännu stundar svåra tider för Finland, för oss alla! Han blev kanske skonad och Du – fick jag ej lov att säga så – kan utan den hjärtat förtärande bitterheten sörja honom, utan den hattändande känslan att han kunde levat om ondskan unnat honom livet.

Jag vet att Du knappast kan orka läsa brev, alls icke kan svara, att detta kanske bara gör ont. Då man ägt en så ädel lycka, full av det äkta mänskliga samliv, som den innerligt förstående kärleken danar, då har ett av jordens få, verkliga tempel störtat! Och den kvarlevande ligger under spillrorna – tills barnhänderna – hans barns händer – resa Dig upp! Ty Du har ju honom kvar i dem! I ömmaste medkänsla Ellen Key Malin, lika gripnen som jag, hälsa på det varmaste.

Victoria Heikel, född Gullstrand (1884-1919), dog i Vasa tisdagen den 20 maj 1919, hon liksom sin make av spanska sjukan eller dess sviter. De fyra minderåriga barnen var också sjuka men överlevde, Armas (1906-1980), Inga (1908-1993), Gunnel Tellervo, gift Wikander (1911-1973) och Ulla (1915-1940).

+++

Ett blev från Victoria /hon var döende - jfr uppgifter i brev från Vivi Heikel till Vera Hjelt nedan den 28 maj// till Vera Hjelt, Fanny Tavaststjerna och Inez Cederqvist, som bodde tillsammans. Det är skrivet den 20 maj 1919:

"Käraste mina vänner, Vera, Fanny och Inez.

Jag får aldrig ord nog varma att tacka er, ni alla tre goda ömma människor, för all hjälp, allt stöd och innerliga medkänsla ni omgav mig med mina gränslöst tunga dagar. Ni gav det allt både för Gunnars skull och min egen, det känner jag. Och det bar mig uppe, och bär mig än, att orka uthärda utan honom, mera än jag själv riktigt vet. Veradu

/sammanskrivet så/, du vet huru dina minnesord¹⁵ tagit mig djupt, tröstande, förlösande. Du var sann och genomfylld av ömhet för honom i vart ända ord. Hav nu tålmod med mig tills jag kommer lite längre. Jag lever nu bara i och genom honom. Hjälp mig, ni kära starka människor, med edra tankar. Er tacksamma Va Måndagen 13.5.1919" /och under detta med samma stil / "Sänder dig, Vera, G:rs bok med svåger Einar. Om han ej hinner avlämna den, är den hos Arnebergs."

Ett brev från Gunnar Heikels syster Vivi. Det är fullskrivet på båda sidorna av fem A4 ark:

"Vasa 28/V 1919

Kära goda Vera!

I egenskap av Gunnars syster har jag ju äfven på sätt och vis känt dig alltsedan vänskapen Victoria, dig och Gunnar emellan begynte. ... Victoria o Gunnar voro så glada öfver att ha funnit i dig en själsfrände. ... /om att detta är sällsynt i livet m m// Lifvet är väl dock innerst en enda längtan att just finna förståelse och kärlek hos sina medmänniskor. Eder vänskap var inte vad man i alldagligt tal kallar vänskap utan ett förhållande människa och människa emellan, som var närmast lif nära de stora eviga sanningarna och jag vet att du Vera nu efter Victorias och Gunnars bortgång, känner dig liksom på nytt omfattad och omgifven av den stora värmande känslan som för första gången då du erfor att Victoria och Gunnar kommit in i ditt lif. Ert förhållande fortfar. ... /sen ett parti där Vivi är glad för att hon också nu kan vara vän med Vera, att Vera har vänt sig till henne. Skrivit? Oklart hur. Om att Gunnar var hennes älsklingsbror och att de stod varann nära, liksom svägerskan Victoria var henne kär. Nu har hon mist båda//

Efter Gunnars bortgång kände vi oss, Victoria och jag stå oss än närmare hvarann. Vi kunde anförtro våra innersta tankar till hvarann. Victoria bad mig om förlåtelse för att hon för min skull känt sig svartsjuk på Gunnar och jag berättade henne händelser från min barndom och annat som jag hittills bevarat för mig själv.

Victorias sorg öfver sin älskades bortgång var gränslös. Getsemanes kval måste hon ha lidit. Hon var tröstlös öfver att hon ej hälst några dagar kunde få behålla Gunnars döda kropp hemma utan nödgas foga sig i att han omedelbart från järnvägsstationen måste föras i en mörk källare å begrafningsplatsen, men avsked måste hon ju dock få taga af sin

¹⁵ Veras notering "(Nekrolog i Wasabladet) med blyerts i kanten. Lägg märke till att Victoria stavar modernare än de flesta andra brevskrivare.

älskade. Trots smittofaran kunde ej doktorn neka henne att än en gång få betrakta sin älskades drag, men man måste med våld hindra henne att ej kyssa den döde. Outsägligt vacker var Victoria i sin stora sorg, madonnalik såväl kroppsligen som själsligt.

Så insjuknade Victoria själf kort efter, på torsdagen den 15:de. Sade sig vara så glad att få erfara huru Gunnar hade haft och tog det så djupt smärtsamt att hon ej fick ha Gunnar hemma medan han låg sjuk och tyckte att hon själf hade det så tusenfalt bättre. Först på söndagen /den 18 maj/ tog sjukdomen en allvarsammare vändning. Dessförinnan orkade hon skriva bref till och med. Ännu på lördagen skref hon till sin mor ett trösterikt bref däri hon försökte uppmuntra den gamla att ej förtvifla, ty hon skulle orka bära sitt kors till lifvets slut och lefva för sin älskades barn.¹⁶ Det brefvet väntar Victorias mor hemma i Hököpinge, därifrån hon hade redan hunnit afresa för att komma sin dotter till tröst och hjälp. Huru förkrossande och hemskt måtte det ej ha varit modern då hon fick dödsbudet till Stockholm.

På måndagen ville Victoria ha klart besked av doktorn huru det var med henne och fick då veta att tillståndet verkligen var betänkligt. Huru Victoria tagit det? jo, det var då hon visade sin själsstyrka. Hon ville så oändligt gärna följa sin älskade, men äfven lefva för att fullfölja Gunnars tanke, hvilken dock var att Victoria skulle stanna o lefva för barnen. Hon ansåg det vara sin plikt att nu samla hela sin viljestyrka och inte ge upp all sin motståndskraft utan brottas med döden. Inte ville hon vara slaf under blinda krafter där inget förnuft fanns och ligga där apatisk och slö. Så ungefär föllo hennes ord. Inte var hon rädd för döden. O, nej, det hade ju varit det härligaste att få förenas med sin älskade. Så talade hon om den ädla, goda moder som hon måhända ej mera skulle få se och hade det dock varit en sådan skön känsla då hon fick veta att mor skulle resa till henne.

På tisdag morgon kände sig Victoria mycket svag. Natten mellan måndagen o tisdagen var hon mycket sjuk. Andningen försvårades och fick hon sådan oro och ångest. Det var nog barnet som till stor del ökade hennes ångest och oro, ehuru doktorn hade försäkrat Victoria att hon ej trodde att barnet skulle komma nu. Att det ej mer lefde hade doktorn sagt henne och bekräftat hvad hon äfven hade varit öfvertygad om sedan föregående dag.

Nu, måndag morgon var hon själf alldeles säker på att hon ej mer kunde ha långt kvar, på sin höjd par tre dagar, men ginge det så att hon skulle måsta föda barnet lefde hon nog ej längre än till aftonen eller högst till följande morgon. Så sade hon själf och var oändligt sorgsen för

¹⁶ det brevet finns inte bevarat men däremot ett som hon skrev tisdagen den 13 maj.

sin mors skull som hon dock hoppats få träffa. Bad mig hälsa och tacka henne för allt allt, hennes ädla mor som hon älskat så mycket. Nu ville hon tala om barnen, huru det skulle ställas för dem. Syskonringen skulle icke sprängas och barnen uppfostras i olika miljöer utan de borde få uppväxa tillsammans i syskonkärlek och hemmet hållas samman såvidt möjligt. Victorias önskan var att jag, barnens faster, skulle bli deras uppfostrarinna ehuru hon ej tyckte sig kunna begära det af mig då hon ansåg det för en uppoffring från min sida.

Kära Vera, du förstår vad jag kände då Victoria tryckte mig till sitt bröst och sade att hon håller så mycket af mig, att jag har så mycket af det goda som fanns hos Gunnar. Hon ville sluta ögonen och känna att det var hennes egen älskade Gunnar som smekte henne. Oro och ångest fick hon allt emellanåt. Så om en stund bad hon om en bit papper och penna. Det var då hon nedskref raderna till Dig, ehuru då redan ytterst kraftlös. Jag måste få skrifvet till Vera något af hvad jag tänker och känner. Jag är så tacksam för allt hvad lifvet skänkt mig. Så var det hon sade.

Sedan kl 12 på f m kom den svåra stunden och nu var det verkligen nästan outhärdligt för mig att måsta bevittna Victorias såväl fysiska som psykiska smärta. Förlossningen gick dock ovanligt fort. Hela processen varade ej mera än 3/4 timme. Victoria själf ville först ej tro att allt verkligen var öfver. Det blef genast nat/urligtvis/ både fysiskt och psykiskt en stor lättnad för Victoria, men krafterna voro också totalt nere. Det döda barnet som var en liten gosse ville hon nödvändigt själf se. Doktorn tvekade först huruvida rådligt men tillmötesgick dock hennes önskan då hennes längtan att se barnet var så stor. Victorias läkare var fru Elisabeth Backman, en mycket fin och känslig människa och dessutom personligen bekant med Victoria. Hon var äfven mycket gripen och rörd af Victorias sista stunder och död. Så lycklig och nöjd Victoria var då hon fick se barnet och tyckte sig kunna skönja att det bar hennes älskades drag. Nu ville hon dö, så gärna så gärna. Hennes krafter voro nu så nedsatta att hon kunde uttala ett ord endast med långa pauser emellan. Förvånade sig hur det var möjligt att man kunde vara så totalt utan kraft. Ingen oro eller ångest hade hon mera. Fick stimulantia, såväl kamfer som morfin, men låg ej i dvala länge, endast några minuter, då hon trodde sig själf hava sofvit flera timmar. Hon kallade oupphörligt på sin älskade. "Tack Gunnar, tack älskade, jag kommer". De voro hennes sista ord. Fyra timmar efter förlossningen slocknade hennes lif, smärtlöst i ljuv förnimmelse om den snara återföreningen. Ännu ungefär 1/2 timme före det allra sista, uttalade hon med öfvernaturlig kraft älskade och försökte sätta sig upp i sängen och famlade med händerna för att nå sin älskade,

det var verkligen som om hon hade sett Gunnar. Så gick hon bort till sin älskade, icke ens döden ville skilja dem åt.

Hoppas att bli i tillfälle att muntligen få tala med dig om Victoria, ty det är nat/urligtvis/ mycket ännu som du önskade veta.

Dina bref till henne önskade Victoria att skulle förvaras till dess barnen blefve stora, ty de kunde ju genom dem också få lära känna sin mamma. Victoria har nog visat mig den svarta portföljen där de äro förvarade. Om Du önskar skall jag sända dig dem och så kan ju flickorna få dem då de bli stora nog att kunna läsa dem. Annars kunna de nog förvaras här utan att utsättas för risken att hamna i obehörigas händer. Jag bad aldrig Victoria ell/er/ Gunnar att få läsa något af dina bref om de ej själfva sade att jag fick lof och läsa något, men jag gör som du önskar.

Kära Vera, jag vill tacka dig och dina vänner Fröknarna Tavaststjerna¹⁷ och Cederqvist för blommorna och alla goda tankar ni skänkt Victoria, Gunnar och barnen.

Till sommaren fara alla barnen till Sverge. Victorias mor stannar här tills de bli tillräckligt krya och sedan far jag och följer dem alla. Barnen äro idag för första dagen uppe. Armas har varit sjukast. Hans nervsystem nere, hysterisk, grät mycket. Han är en känslig gosse och förstår vad det är att förlora både far och mor på en gång! Måtte det gå dem alla väl i lifvet och måtte deras faster få styrka och kraft att kunna fylla den svåra uppgiften att verkligen vara något för dem.

Väl att Gunnars ekonomiska ställning var sådan att man kan tänka sig att det går att uppehålla hemmet. Gunnar hann dock göra ganska goda affärer och om alla de affärer hvilka nu äro i gång blifva slutförda efter beräkning, blir det väl en 50 000 per barn, så ungefär trodde Victoria. Min bror och farbroder få tillsammans utreda Gunnars affärer. Då det är osäkert huru länge min farbror¹⁸ kommer att vara i Vasa o min bror är bosatt i Viborg, kommer förmyndarskapet att åläggas mig.

Tack än en gång för allt. Tänker att vi komma att växla bref då du väl önskar veta om barnen och intresserar dig för deras välgång.

Med hjärtliga hälsningar från Vivi H-I."¹⁹

+++

Tryckt huvud på brevpapper: "Postexpeditör Helmer Gullstrand".

"Malmö den 10 juli 1919.

Fröken Vera Hjelt, Helsingfors.

¹⁷ Med dessa två, Fanny Tavaststjerna och Inez Cederqvist hade Vera Hjelt "ett gemensamt hem". Från början var det Fanny och Vera som bott tillsammans - Inez, yngre, tillkom senare.

¹⁸ Landshövdingen Theodor Heikel

¹⁹ I Det bruna kuvertet, Samling Hjelt, Vera, Vol 1, ÅAH

Min älskade syster, Victoria Heikel, har i sina bref till hemmet i Sverige så ofta nämnt Ert namn och talat om hvilken härlig människa och trofast vän hon ägde i Er. Victorias älste bror känner ett behof att komma till Er för att en liten stund få dröja vid minnet af våra gemensamma kära döda och för att säga Er sitt hjärtas varmaste tack för allt had Ni varit och gjort för dem.

Af syskonringen voro jag och Victoria mest jämnåriga och hade mest gemensamt. Jag vill minnas henne från hennes vårlifs /?/ unga dagar: vacker, alltid glittrande glad och med denna ljusa syn på lifvet, som hon aldrig helt förlorade. Jag minns henne därefter från 'det förste mødes sødme', då hon fick sin Gunnar och en tid senare, då hon full af förväntan och jublande lifsmod for öfver Atlanten för att vigas vid honom och pröfva lifvet vid hans sida. Jag tog avsked af henne den gången i Köpenhamn och grät så karl jag var, ty jag kände det som om någon af oss lämnat syskonringen. Hvad var väl den sorgen emot den katastrof, som på en gång tog dem båda bort från barn, föräldrar, syskon och kära vänner. För vår mor blef det en förkrosselse. Väl har vårt hem känt pröfningar, ty vår fars sjukdom har under de sista tio åren lagt sordin på ett sällsynt lyckligt samlif, men far lefver dock ännu kvar hos oss.

Men med Victorias bortgång inträffade det första dödsfallet. Därmed sinade en källa till ständig vederkvickelse för vår mor: brefven, de kära brefven från Vasa med Victorias detaljbeskrivningar öfver deras lif i helg och söcken, uteblefvo. Och mors dröm blef grusad, drömmen om att en gång få gästa sina finska barn och på nära håll få lära känna det hem, där de lefvde i lyckofyllda uppgående i hvarandra. Ty det kom ständig om och omigen i Victorias bref detta underbara: "Vi äro så nöjda och lyckliga". Lyckan blef dem gifven att få följas åt i döden. Jag är vidsynt nog att säga så, trots de små barnen.

Inga och Gunnel äro för närvarande här i mitt hem. De äro så rara, tacksamma och tillgifvna. Man känner det som ville man skriva hem till Victoria och tala om att de finna sig väl hos oss. Men så varnar man deras svarta kläder. --- Och de bli små ensamma, öfvergifna barn, trängande till en stor stor famn af kärlek och ömmaste omvårdnad. Man kan sitta och skälfva av gråt, när de på sitt barnsliga vis berätta om sitt hem, om lifvet och de små dagliga bestyren hos far och mor, som de nu aldrig mera få återse."

/brevet är ytterligare en A4sida - ovan var den första. Helmer och hans hustru skulle helst vilja ta till sig Ulla (så blev det också men senare) men tills vidare ska de alla fyra bo i Vasa hos faster Vivi Heikel och vara i Sverige hos släkt på somrarna. Han ber Vera Hjelt om råd om deras uppfostran, och stöd. Vivi borde få ett eget liv, kanske gifta , tycker han./

"Nåja, än så länge blir det kanske bäst att se tiden an. Barnen få lefva kvar i gamla hemmet med fars och mors ande öfver allt därinne ... " Slutar med ord om sorg och om den "grymma verklighet". Hans mor kommer att skriva senare låter han meddela.

+++

Helmer nämner att hans mor ska skriva. Detta är nog det brevet. Odaterat. Armas har också skrivit lite i det. överst "Kära Tant Vera. Tack för all vänlighet mot oss och pappa och mamma. Många hälsningar av Armas." Detta med blyerts. Sedan med bläck: "Gunnars och Victorias käraste vän, fröken Hjelt! Ett af hjertat gående tack, tack för det djupa deltagande i min stora sorg, af en älskad, oförglömlig dotter och svärson. Tack för alla Edra vackra tankar och ord som fr. uttalat om dem, som voro ett i lifvet och blevo ett i döden. Så många många vackra ord Victoria har uttalat om Eder, under dessa år ni varit bekanta. Och min dotter Fillippa, som träffade fr. Hjelt, blef äfven rörd öfver Eder personlighet. Ni måtte vara en ovanligt ädel människa!

För den vackra kransen och buketter till Victoria ett hjertevarmt - tack!
Med vördnad

Anna Gullstrand" och Vera Hjelt har i blyerts skrivit "(Victoria Heikels mor i Sverige)

+++

Brev med oklar datering från Vivi Heikel till Vera Hjelt
"Vasa 19 7/7 1919

Kära Vera!

Du har kanske gått och undrat att ej något meddelande kommit härifrån." Vivi skriver att det varit svårt att få visum till barnens pass men att de efter den 19 juni for med henne och sin mormor till Stockholm och sedan for de vidare med sin mormor till Hököpinge. Armas har i ett litet brev skrivit att de varit i Svedala hos sin morbror och nu skulle till "Victorias kusin" i Råby och stanna där under sommaren. De ska stanna hos släktingar i Skåne tills skolan börjar.

Vivi har skickat ett paket till frk Tavaststjerna med en hatt som hon hoppas kommit fram trots att de nog redan nu är i Bromarf.

"Brefven skall j/ag/ tillsända dig i höst, sedan när du ber mig därom. Victoria önskade nog att alla de bref som äro inneslutna i den svarta läderportföljen skulle förvaras för flickorna, men du vet väl bäst själf hvilka bref du kan utesluta. Victoria hade nat/urligtvis/ tillmötesgått din önskan i detta afseende.

Med många varma hälsningar från Vivi H-I
/blyertsanteckning av Vera Hjelt : "Gunnars syster"//

+++

Tryckt huvud på brevpapper: "Postexpeditör Helmer Gullstrand".

Malmö den 23 aug. 1919

Igen ett brev nu till "Käraste fröken Hjelt!" svar på brev från den 17 juli.

Ja, det hade träffats tidigare

"Den af Victorias bröder Ni år 1914 träffade på Köpenhamns Östbanegård, det var jag. Jag minns ännu, at Ni vid det tillfället på grund af en fotskada använde käpp." Han skickar med ett kort av "lilla familjen" /och det var antagligen hans egen familj med hustru och en son//.

För en vecka sedan for barnen tillbaka till Vasa. De har fått med sig hem kläder och skor för vintern och Helmer tror de haft "sommarglädje" trots allt.

"En advokat Forsgård i Vasa har utsetts till förmyndare för barnen. ...

Prostinnan Heikel hade ganska snart efter Victorias död flyttat in i deras lägenhet, detta på grund af ekonomiska skäl och för att Vivi skulle få hjälp av prostinnas sköterska, en fröken Blomberg (?), som enligt min mors utsago var en så präktig människa. Helt visst ordnas det så, att barnen ej mer än nödigt är, kommer i beröring med sin sjuka farmor.

Gunnars och Victorias ekonomiska ställning var ganska god. En stor del av deras förmögenhet lär dock ligga i trävaruaktier, som just nu inte äro fördelaktiga, men som med bättre tider, säkert kunna bli det." Sen oroar han sig för om Vivi ska kunna uppfostra barnen. Armas skulle behöva "en manlig, kraftig ledning" p g a hans "lifliga, självständiga temperament". Deras farbror landshövdingen kan man inte vänta sig något stöd alls från varken "moraliskt eller ekonomiskt". Och Helmer upprepar att han skulle gärna ta sig an Ulla och hennes uppfostran hos sig - hans hustru och han har redan "en liten gosse" i passande ålder. Sen hoppas han att Vera Hjelt ska besöka honom i Malmö när hon passerar staden. Nu när Europa åter kan "stabilisera sig" kanske "mänskligheten går en ljusare framtid till mötes". Så att man kan resa som förr. Själv ska Helmer nästa april fara två månader till Frankrike och Italien, utan sin hustru.

+++

/Under några år efter föräldrarnas död bodde syskonen tillsammans i Vasa. Gunnars syster Vivi Heikel skötte dem samtidigt som hon tog hand om sin mor Anna Heikel. Ett fotografi tycks visa att alla barnen sommaren 1919 vistades en period hos sin mormor och morfar i Hököpinge. Gunnel tycks ha bott hos Vera Hjelt och Fanny Tavaststjerna ibland, se vykort nedan. Detta var något hon aldrig berättade om. Troligen bodde syskonen tillsammans i Vasa i sitt barndomshem till 1923//